

เทศน์เช้า วันที่ ๑๐ ธันวาคม ๒๕๔๗

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

ณ วัดสันติธรรมาราม ต.คลองตากต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

เวลาเราเกิดมา เกิดมาทุกคนอยากมีความสุข ถ้ามีความสุข เราปรารถนาความสุข เราก็คิดหาความสุขของเรา ถ้าความสุขของเรา ความสุขทางโลก นี้คิดได้ขนาดนั้นนะ เพราะความคิดมันคิดไม่ถึงหรอก เพราะคูตี เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสรู้ธรรมแล้ว “มันจะสอนใครได้หนอ” ความสุขอย่างนี้มันเป็นความสุขลึกกลับมหัศจรรย์ มันถึงต้องปรับพื้นฐานของใจ

ปรับพื้นฐานของใจ คือเราอยู่ในสังคมเรา บางคนคิดมันคิดแต่ในแง่มุมของความคิด ความดีนะ บางคนคิดแต่จะหนีโง่งเขาจะกลั่นแกล้งเขาตลอดไป ความคิดของใจมันก็มีสถานะแบบนั้น นี้ถ้าการปรับ คือปรับความคิดมาตรงนี้ ถ้าปรับความคิดมาตรงนี้จะเห็นความหยาบความละเอียด

ของมีความหยาบๆ สิ่งที่มีความสุขหยาบๆ เห็นใหม่ คูอย่างเด็กๆ มีสนามเด็กเล่น มีเครื่องเล่น มีเครื่องให้เขาเล่น เขาจะมีความสุขของเขาหลาย แต่เวลาเขาโตขึ้น เราจะไปเล่นอยู่ในสนามเด็กเล่นได้ไหม สนามเด็กเล่น เราออกไป เราก็ไปออกกำลังกาย เราไปเดินเล่นกันเพื่อออกกำลังกายเฉยๆ แต่เด็กมันมีความสุขของมันนะ มันยึดมันติดของมันสถานะแบบนี้ นั่นคือความคิดของเด็กๆ เวลาพัฒนาขึ้นมาเราเห็น แต่เวลาใจเรา เราก็คิดของเราสิ เมื่อก่อนเด็กเราคิดอย่างไร ในปัจจุบันนี้เราคิดอย่างไร แล้วอนาคตเราจะคิดอย่างไร แล้วเราคิดถึงว่า ความสุขความทุกข์อย่างนี้เราไม่มีสิ่งเปรียบเทียบใช้ใหม่ เราถึงฟังธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหนึ่ง

เวลาพวกฝรั่ง พวกทางยุโรป ตอนนี้อยู่ทางวิชาการมันไป เวลาเขาศึกษาระบบขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เขาจะว่าแปลกประหลาดมาก เขาจะมหัศจรรย์มาก แต่ก่อนเขาจะคิด ทางวิทยาศาสตร์เขาต้องเจริญมากนะ ทางวิชาการของเขา เขาต้องเป็นผู้ที่เริ่มต้นมาจากเขา เริ่มต้นมาจากเขา แต่เขาจะไม่มีความที่ว่าย้อนกลับเข้ามาถึงเรื่องของใจได้ เวลาเขามาอ่านคัมภีร์ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เห็นใหม่ “พุทธวิสัย” วิสัยขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าหนึ่ง

ละเอียดอ่อนมาก ละเอียดอ่อนที่ว่าสิ่งใดที่กระทบใจ ถ้าทางวิทยาศาสตร์มันจะมองเป็นสถิติ เป็นข้อมูล เราเล่นคอมพิวเตอร์มันต้องมีฐานข้อมูลออกมา มันต้องมีข้อมูลแล้วมีฐานความคิดออกมา มันจะเป็นวิทยาศาสตร์ทั้งหมด

แต่ถ้าเป็นธรรม สิ่งที่กระทบใจ สิ่งที่เราารู้สึกกระทบกับใจมันก็ทำให้ลูกคิดใจ ถ้ามีอะไรกระทบกับใจแล้วเราเอาสิ่งนี้เป็นตัวตั้งเป็นความลูกคิด นี่คืออะไร ทำไมมันเกิดดับ ทำไมมันมีความเป็นไป แล้วสิ่งที่เกิดดับ มันเกิดดับในตัวมันเอง แต่เวลาเราออกมาคิดถึงข้างนอก เราต้องการสิ่งใด เราต้องการปรารถนาสิ่งใด การแสวงหาของเราต้องเป็นอีกเรื่องหนึ่ง

อันนี้เรื่องของโลกมันเป็นอย่างนั้น เพราะเวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเทศน์เรื่องธรรม คนเราเกิดมาเป็นญาติกันทั้งโลกเลย ทั้งจักรวาลนี่คนเราเป็นญาติกัน เป็นญาติกันเรื่องชีวิตนี้ ใจ คนมีชีวิตมีการเกิดดับ คนมีเกิดแล้วต้องมีตาย คนเราเกิดมาต้องมีปากมีท้อง สัตว์เกิดมาก็มีปากมีท้อง นี่เป็นญาติกันคือเสมอกากัน เสมอกากคือมีปากมีท้องแล้วมีความต้องการเหมือนกัน นี่ปัจจัย ๔ ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าถึงวางไว้ว่าปัจจัย ๔ เครื่องอาศัยนี้ต้องมี ขาดไม่ได้ถึงเป็นพระก็ต้องมีปัจจัย ๔ นี้บริวาร ๘ อาหาร ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัย สิ่งนี้ขาดไม่ได้เพราะอะไร

เพราะเราเกิดมาเป็นมนุษย์แล้วมีชีวิต มีร่างกาย แล้วก็มีหัวใจในร่างกายนั้น ต้องอาศัยปัจจัย ๔ นี้ดำรงชีวิตไป ดำรงชีวิตไปเพื่อความไม่ประมาทในชีวิต ถ้าดำรงชีวิตไปทางโลกเขาประมาท ประมาทในชีวิต เขาแสวงหาให้ประสบความสำเร็จของเขา ประสบความสำเร็จขนาดไหน จะมีเงินมากน้อยขนาดไหน ความสุขความทุกข์นี้มันก็มีตลอดไปนะ

ความสุข ความสุขเพราะความสมปรารถนามีความสุข ถ้าคนมีบุญ นี้บุญกุศลอยู่ตรงนี้อามิสทาน ทานที่ว่าเรามีบุญกุศล เราสร้างมานี้เราจะมีโอกาสของเรา แล้วสิ่งนี้จะทำให้เราประสบความสำเร็จไปพอสมควร พอสมควรเพราะประสบความสำเร็จทางโลกนี้มีบุญกุศล เราประสบความสำเร็จ แต่ในหัวใจมันก็มีความกังวลนะ มีความว้าเหว มีความอาลัยเพราะอะไร เพราะชีวิตนี้มีการพลัดพรากเป็นที่สุด แม้ประสบความสำเร็จทางโลกมันก็ยังมีความอาลัย อาลัย คือสุขทุกข์อันละเอียดในหัวใจ จะมีสุขล้วนๆ ไปเป็นไม่ได้

ถ้าใจมีสุขล้วนๆ สุขต้องไม่เจือด้วยอามิสใจ

เราถึงว่า สิ่งในโลกเราก็ต้องหา เราเป็นหัวหน้าครอบครัว เราก็ต้องหา เป็นหัวหน้าครอบครัวเพื่อที่จะให้ครอบครัวเราขึ้นได้ในสังคม ให้ลูกให้หลานเราขึ้นได้ เพื่อหาปัจจัย ๔ รักษาชีวิตนี้ เราเกิดมานี้บุญกุศลพาเกิด ถ้าบุญกุศลไม่พาเกิดนะ ไปดูพวกสัตว์น้ำสิ สัตว์น้ำนี้มีมหาศาลเลย แต่สมัยโลกเมื่อก่อนมีแต่สัตว์น้ำ ทางวิทยาศาสตร์บอกว่าปลาโลมา ปลาวาฬมันฉลาดมาก สมัยก่อนนี้สัตว์น้ำดีกว่าสัตว์บกนะ

แต่ในปัจจุบันนี้เพราะเราเกิดเป็นมนุษย์ เรามีปัญญาของเรา เราหาเครื่องอำนวยความสะดวก จนเราใช้ปัญญาเรา เราฝึกฝนของเรา นักวิทยาศาสตร์เขาจะใคร่ครวญ เขาจะศึกษาเล่าเรียนกันมาเป็นสุดมัยปัญญา จนสัตว์มนุษย์ฉลาดกว่าเขา จนเอาสัตว์มาเป็นพาหนะ เอาสัตว์มาเป็นเครื่องใช้บำรุงของเรา สิ่งนี้เราเอาของเขามาใช้เพราะเรามีปัญญา เราใช้ของเรา นี้ปัญญาของเราในเรื่องของโลกของมนุษย์ ในโลกีย์ปัญญาไง

แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเห็นสิ่งนี้ เห็นไหม เราอยากมีอำนาจ เราอยากจะทำปกครองคน เราอยากจะมีลาภสักการะทั้งหมดเลย แต่ทำไมองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีอยู่แล้วทำไมไม่เอาล่ะ? เพราะลาภสักการะ โมงบรูษตายเพราะลาภไง สิ่งที่เขาถ่อลวง เขาก็ถ่อลวงเพื่อความโลภ เรื่องตกทองเรื่องอะไร เพราะความโลภทั้งนั้นเลย สิ่งที่มีความโลภอยากได้ของเขาอยากได้มาก

แต่ในการประพฤติปฏิบัติของเรา การค้าขายของเราเป็นความโลภหรือ? ไม่ใช่ สิ่งนี้เป็นงานไง สิ่งที่เป็นงาน เราทำตามธุรกิจของเรา มันเป็นงานของเรา มันเป็นการหาปัจจัย ๔ เครื่องอาศัยของเรา สิ่งนี้เป็นญาติกันโดยธรรมชาติเพื่อรักษาร่างกายนี้ รักษาร่างกายรักษาชีวิตนี้ไว้ทำไมล่ะ รักษาร่างกายรักษาชีวิตนี้ไว้เพื่อค้ำค้ำมั่น ถ้าใครหาตัวตน หาเราเจอ ทำเดี๋ยวนี้

อาหารของใจคือบุญกุศล การที่ว่าเสียเวลา เราไปสละออก เราอยู่บ้านเราก็ต้องทำงานอย่างนี้เหมือนกัน ถ้าเราวางไว้ ว่าเดี๋ยวนี้บริหาร อยู่ที่บ้านก็บริหารบริษัทได้ มันมีคอมพิวเตอร์ มันบริหารได้หมดล่ะ สิ่งที่เราบริหารเราสั่งคำเดียว เราวางหลักการเอาไว้ มันเป็นระบบอย่างนั้น มันเป็นไปได้ เห็นไหม สิ่งที่เป็นไปได้ นี่ก็เหมือนกัน ในเมื่อสิ่งที่ว่าสิ่งที่เราบริหารได้ ถ้าเรามีเครื่องมือ มีผู้ทำงานแทน เราจะมีโอกาสได้มาสร้างบุญกุศลของเรา แล้วสร้างบุญกุศลของเราอย่างนี้เป็นการทำงานเสียเวลา แล้วเราปฏิบัติเสียเวลาไหมล่ะ

นักบริหารมากนะ เขจะมีห้องของเขาไว้ต่างหาก เวลาเขาเข้าไปในห้องนั้น เขาถือว่าเขาไม่อยู่ในสำนักงานของเขา เพราะอะไร เพราะเขาต้องไปนั่งสมาธิ เขาต้องไปภาวนาเพื่ออะไรล่ะ ถ้าบริหารมาก มันจะเครียดมาก มันมีความวิตกกังวลมาก สิ่งที่เราคิดค้น อย่างที่เราคิดค้น อยากจะให้มันสำเร็จ มันกลับไม่สำเร็จ เราวางมันไว้ แล้วเรามาใช้ทำความสงบของใจ เราพิจารณาของเรา เต็มมันจะมีการเกิดแก้ปัญหาสิ่งนั้นได้ นี่คือเรื่องปัญหาของโลกนะ

แล้วถ้าเราทำความสงบของใจขึ้นมามันต้องนั่งสมาธิใช่ไหม มันต้องมีกาลเวลาเพื่อดูใจตัวเองใช่ไหม เวลาเราไปทำบุญกุศล เรายังต้องเสียเวลาเลย แล้วถ้าเราปฏิบัติที่เราเสียเวลาไหม เหมือนกับมีคนนะ มีดถ้ามันคม เราจะฟันอะไร เราจะโค่นต้นไม้หรือทำอะไร แล้วถ้าเครื่องมือเราพร้อมนะเราจะโค่นได้ง่ายๆ เลย ถ้าเครื่องมือเราไม่พร้อมนะ เราใช้มือผลักเข้าใส่ เราไปหาไม้มาตีกัน พยายามทุบมันทำลายมัน เพื่อจะให้มันลึมนี่มันยากไหม

โลกเป็นแบบนี้ไง โลกต้องการความสะอาดสบาย แต่ไม่มีเครื่องมือ คือไม่มีสมาธิ คือไม่มีจิต ไม่มีปัญญาที่ใคร่ครวญอันนั้น แล้วต้องการแต่ปัจจัย ๔ ต้องการความสะอาดสบายทั้งหมด สิ่งที่ต้องการความสะอาดสบาย ต้องการสิ่งที่ทำว่าเป็นประโยชน์ มันกลับไม่เป็นประโยชน์เพราะมีดมันทื่อ มันจะเป็นประโยชน์กับมันไม่ได้

แต่ถ้าเราวางไว้บ้าง เริ่มทำบุญกุศลให้ใจของเราขึ้นมา ให้มีโอกาส คนทำคุณงามความดีนะ คนดีกับคนดี กลิ่นของศีลหอมทวนลม ถ้าคนดี มันไปตามกระแสลม สิ่งก็ตามกระแสลมเพราะอะไร เพราะมันปากของมนุษย์ มนุษย์ปากคนนั้นเป็นอย่างนั้น คนนี้เป็นอย่างนี้ ไปจากปากคนทั้งนั้นแหละ

แต่ถ้ามันเป็นการดิ้นนินทา เป็นการใส่ไคล้กัน อันนี้เป็นโลกธรรม ๘ มันโลกธรรม ๘ มันเป็นเรื่องของคน เรื่องของกิเลสตัณหาความทะยานอยาก เรื่องนี้เป็นกรรมเก่าแก่ กรรมเก่าแก่ เพราะเกิดจากมันมีในใจของสัตว์โลกมีเป็นธรรมชาติของมันอยู่อย่างนี้

เพราะธรรมชาติของเรา เรายังหาใจของเราไม่เจอเลย เรายังไว้ใจเราไม่ได้เลย เราจะเชื่อใครได้ล่ะ? เราจะไม่เชื่อใครเลย เพราะเราว่าเราทำขนาดนี้แล้ว คนอื่นจะทำมากกว่าเราเป็นไปไม่ได้ แต่ถ้าเราเข้ามาค้นเราเจอ เราทำปฏิบัติของเรา เราเสียเวลาของเรา เราปฏิบัติของเราขึ้นมา นี่มันไม่เหมือนโลกใจ มันจะเป็นทางธรรมคือทางออก ทางออกคืออาหารของใจ ใจถ้าเราควบคุมใจได้

การพักผ่อนที่ดีที่สุดคือการทำสมาธิ การพักผ่อนของเขา เขาต้องออกไปแสวงหาเพื่อให้ตัวเองมีความสุข มันไม่สุขหรอก มันต้องเหนื่อย เพลีย มันต้องยากไป ต้องแสวงหาตลอดไป

แต่ถ้าการพักผ่อนของเรา นี่ทำจิตสงบเข้ามา มันจะพักผ่อนของมันเองได้ ถ้าพักผ่อนของมันเองได้ มันจะเริ่มมีปัญหาของมันขึ้นมา มีปัญหาของมัน ถ้าพามันออกใช้ปัญญานะ จะไม่มีปัญหาเลยถ้าเราทำสมาธิขึ้นไป แล้วว่าอันนี้เป็นความสุข เหมือนเรามีเงินแล้วเราเก็บไว้ เราไม่ทำธุรกิจต่อไป เงินเราจะงอกงามขึ้นมาใหม่

นี่ก็เหมือนกัน ถ้าจิตมันสงบขึ้นมา มันมีทุน สิ่งต่างๆ ต้องมีทุนก่อน ถ้าเรามีมิดที่คม เราจะโค่นต้นไม้ เราจะทำอะไร มันจะทำได้ประโยชน์ทั้งหมด ถ้าเรามีปัญญาขึ้นมา เราสร้างปัญญาขึ้นมาอย่างนี้ เราต้องออกฝึก เห็นไหม มิดมันจะฟันต้นไม้เองไม่ได้หรอก เราต้องจับค้ำมิดแล้วฟันต้นไม้ ฟันสิ่งที่เราต้องถากต้องถาง นั้นมันถึงจะเป็นงานของเรา

ปัญญาก็เหมือนกัน ถ้าเราไม่เอาสมาธิพามันใช้ ไม่เอาจิตพามันใช้ มันจะเกิดมาได้อย่างไร มันจะไม่เกิดขึ้นมาเลย ปัญญาที่เกิดขึ้นมานี้เป็นปัญญาของโลกียะ ปัญญาที่มีประจำโลก ปัญญาที่เกิดขึ้นมาในสถานะของมนุษย์ ปัญญาที่เกิดขึ้นมาในคอมพิวเตอร์ที่เราคิดมันออกมา เห็นไหม แต่ถ้าเป็นปัญญาของเราละ ปัญญาคอมพิวเตอร์มันก็เป็นสถานะแบบนั้น ก็ข้อมูลอยู่ที่นั่น แต่ถ้ากิเลสมันอยู่ที่ใจของเรา ปัญญามันต้องเกิดขึ้นมา มันเป็นความถูกต้องที่เราเห็นแหละ ความถูกต้องในหัวใจ แล้วย้อนกระแสนกลับว่านี่คืออะไร การเกิดดับนี่คืออะไร ความทุกข์ความสุขในหัวใจนี่คืออะไร เราเกิดมาจากไหน ชีวิตนี่คืออะไร นี่มันถามตัวเองได้ทั้งหมดเลยนะ แล้วมันมาทำลายตรงนี้

ความอภัยอาวรณ์ ความล่งเลตงสัย ความต่างๆ เกิดจากใจของเราทั้งหมด แล้วเราจะเชื่อใครละ เพราะใจของเรา เราก็อำนาจใจของเราไม่ได้ แล้วใครมันจะช่วยเหลือเราละ เราถึงไม่เชื่อใครเลย แต่ถ้าใครทำสมาธิเข้ามา ใช้ปัญญาเข้ามา ทำปัจจัยการเข้ามา ทำลายกิเลสของตัวเองหมด อุตตา หิ อุตตโน นาโถ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ตนทำลายกิเลสในหัวใจทั้งหมดแล้ว มันก็ไม่สงสัยในตัวมันเอง ถ้ามันไม่สงสัยในตัวของมันเอง มันจะเบียดเบียนตัวมันใหม่ ในเมื่อมันไม่เบียดเบียนตัวมันเอง มันก็เป็นที่พึ่งของตัวมันก่อน

คนเราจะสอนคนอื่นมันต้องเป็นที่พึ่งของตนให้ได้ก่อน ถ้ามีหลักมีฐานขึ้นมา ตนนั้นยืนขึ้นมาได้ มันช่วยตัวเองได้ มันก็เป็นคนช่วยคนอื่นได้ใช่ไหม คนเรานะ คนจมน้ำอยู่ด้วยกัน จะกอดคอกันจมน้ำตายหรือ แต่ถ้าเราว่ายน้ำเข้าฝั่งขึ้นมา เราอยู่บนฝั่งได้ แล้วเราส่งเครื่องมือ ส่งเชือก

ส่งสิ่งต่างๆ คึงเขาขึ้นมา เราไม่โอดเข้าไปในน้ำนั้นก่อนให้เขาคึงเราจนน้ำไป การช่วยเหลือคน
จนน้ำ มันต้องมีเครื่องมือช่วยเหลือเขาซะใหม่

นี่ก็เหมือนกัน ถ้าเราทำใจของเราได้ เราประพฤติปฏิบัติของเราได้ เรารู้เรื่องความอาลัย
อาวรณ์ของใจเราได้ แล้วเราก็เอาธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่บัญญัติไว้ เห็นไหม
ศีล สมาธิ ปัญญา นี่เป็นเครื่องมือใจ เหวี่ยงไปให้เขา แล้วให้เขาจับศีล สมาธิ ปัญญา แล้วให้เขาคึง
ตัวเขาเองขึ้นมาบนฝั่งให้ได้ ถ้าเขาคึงตัวเองขึ้นมาบนฝั่งได้ ความอาลัยอาวรณ์ในใจนั้นมันจะมี
ไหม ความอาลัยอาวรณ์ความทุกข์ในใจนั้นมันจะมีไหม

สิ่งที่ความเป็นไปความอาลัยอาวรณ์ นี่มันเกิดมาจากใครล่ะ? เกิดจากองค์สมเด็จพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าค้นคว้าได้ก่อน เกิดจากครูบาอาจารย์เราประพฤติปฏิบัติขึ้นมาได้ก่อน แล้วเราก็
ค้นคว้าของเราขึ้นมาตามสิ่งนั้นๆ ขึ้นมา นี่อาหารของใจ นี่ไปวัดไปวา ไปทำบุญนี้ด้วยเหตุนี้
ทำบุญเพื่อสร้างฐานขึ้นมาให้ใจมันยอมรับ ให้ใจมันเปิด เปิดยอมรับธรรมอันนั้น แล้วประพฤติ
ปฏิบัติ พยายามเกาะเชือกนั้น เกาะศีล สมาธิ ปัญญา ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าขึ้นมาให้
ได้ เราจะเข้าฝั่งใจ เราจะไม่เกาะกันจนน้ำตายอยู่ในโลกนี้นะ ตายในวิญญูะเกิดตายเกิดตายในวิญญูะ
นี้ตลอดไป

แต่ถ้าเราสาวเชือกนั้น สาวธรรม สาวศีล สมาธิ ปัญญา ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธ
เจ้าขึ้นจากฝั่งได้ ขึ้นจากฝั่งถ้าดินเขาเราเหยียบพื้นได้ นี่ ๗ ชาติเท่านั้น เราขึ้นฝั่งแล้ว ถึงที่สุดเข้า
กระแสแล้ว เราจะไม่เกิดไม่ตายอีก

นี่เกิดตายมันมีจริงหรือ มันเป็นไปจริงหรือ ก็ล้งเลสงสัยไปอีก เห็นไหม มันไม่ต้องถาม
ใครหรอก เอ็งต้องตายไหม ถ้าเอ็งต้องตาย จิตเอ็งมีไหม เอ็งมีความรู้สึกไหม ความรู้สึกอันนี้มัน
ตายจากสถานะนี้ ความรู้สึกนี้มันตายได้ไหม ความรู้สึกนี้มันก็จะเคลื่อนไปตามสถานะตามภพ
ตามชาติของมัน

แต่ถ้าธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าลบล้างสิ่งนี้ออกมา ความรู้สึกมีไหม? มี มี
แบบนิพพาน มีแบบวิมุตติสุข มีแบบไม่มีตัวตน มีแบบสิ่งที่มีมันไม่เคลื่อนไปไหน สิ่งนี้เป็นอยู่ใน
หัวใจเรา นี่สมบัติมีคุณค่ามหาศาลเลย คนไปวัดมันฉลาดตรงนี้ไง ฉลาดหาสมบัติที่ประเสริฐที่สุด
ในหัวใจของเรา

ไม่ใช่หาเพชรแก้วแหวนเงินทอง อันนั้นสมมุติ เรื่องของโลกเขา เราไม่ตายจากเขา เขาก็ต้องพลัดพรากจากเราละ สิ่งนี้มีการพลัดพรากเป็นที่สุด แต่ใจเราไม่พลัดพรากจากเราเลย มันจะอยู่กับเราตลอดไป อยู่กับเราตลอดไป เกิดดับตลอดไป ถ้ามีทุกข์ก็ทุกข์ตลอดไป ถ้ามีสุขมันจะเริ่มมีความสุขบ้าง จนถึงที่สุดวิมุตติสุข เอวัง